

historická REVUE

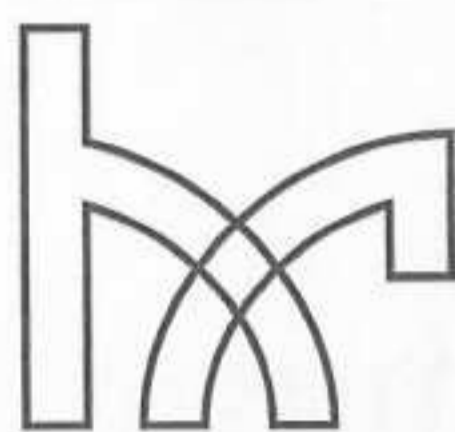
Jediný
slovenský odborný
mesačník o historii
pre všetkých

5 | 2022
ročník XXXIII

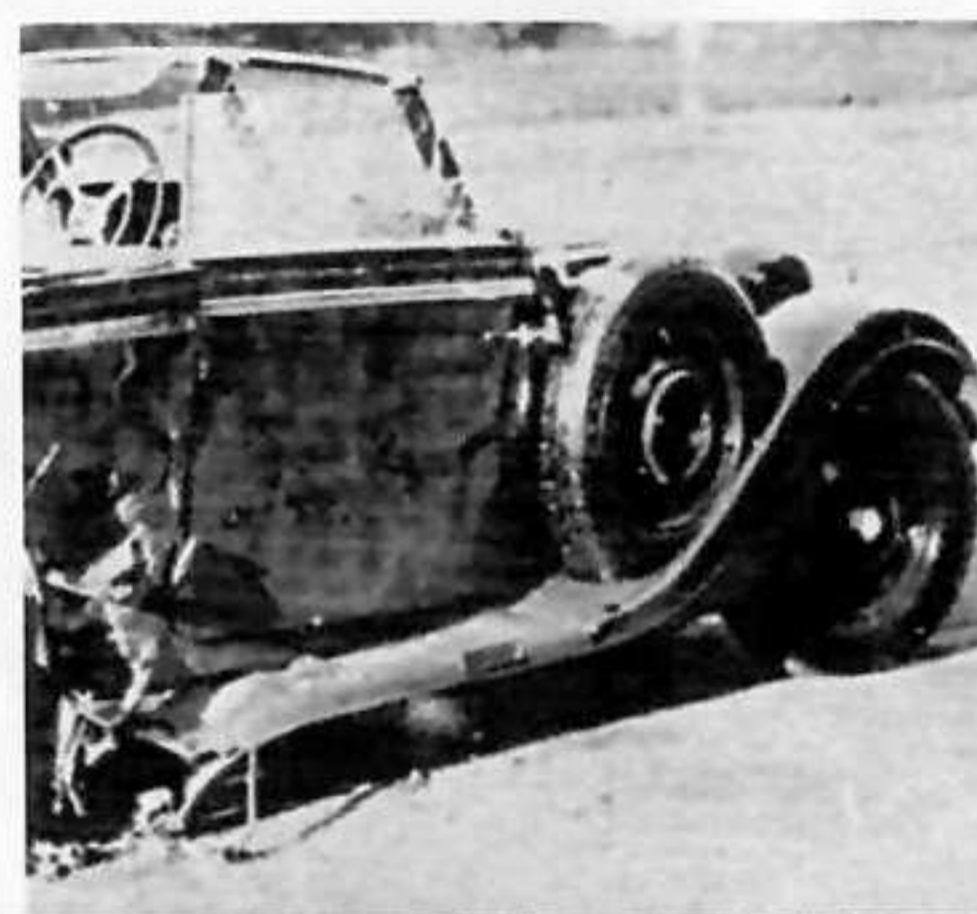

Heydrich musí padnout

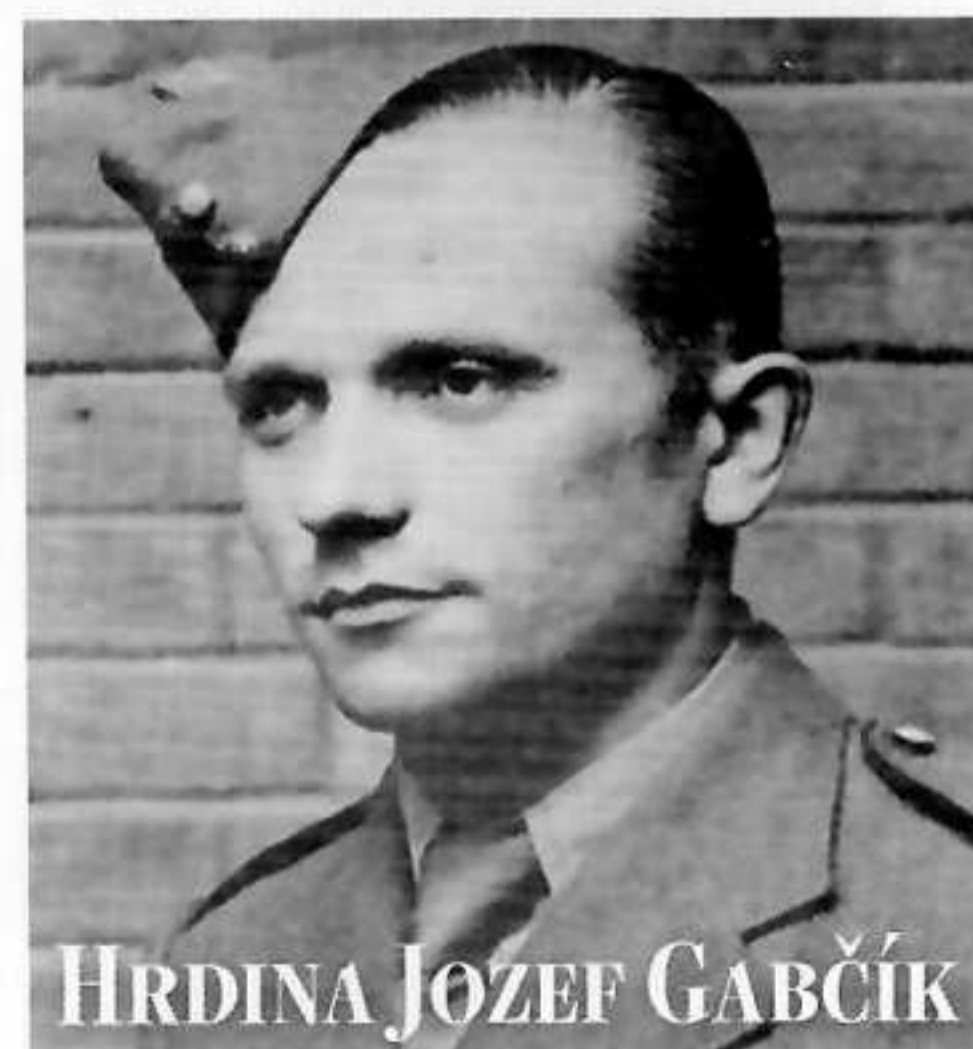
Nacistický potentát na muške Čechoslovákov

CENA | 2,99 €
PREDPLATITELIA | 2,40 €

SPRAVODLIVOSŤ NA HEYDRICHA ČAKALA V ZÁKRUTE

HRDINA JOZEF GABČÍK

JAN KUBIŠ

JEHO OSUD URČILI DVA GRANÁTY

Pôvodne bol len náhradníkom, ale nakoniec to bol on, kto dokončil atentát na zastupujúceho ríšskeho protektora Reinharda Heydricha. Jan Kubiš, rodák z malej obce Dolní Vilémovice na Vysočine, sa jediným švihom ruky, z ktorej vyletel granát, zapísal do dejín druhej svetovej vojny.

TOMÁŠ MRVA ~

Zo siedmich výsadkárov, ktorí 18. júna 1942 zviadli márný boj v pravoslávnom chráme sv. Cyrila a Metoda na pražskej Resslovej ulici, sa Jan Kubiš narodil najzápadnejšie, ale ešte stále v moravskej časti Vysočiny. Jeho rodný dom na prvý pohľad nemusí prezrádať, v akej chudobe vyrastal, ide totiž o pomerne rozsiahlu stavbu. Musíme si však uvedomiť, že väčšinou išlo o priestory na hospodárske využitie a početná rodina sa tiesnila v dvoch izbách.

Z DOMU DO DOMU

Jan Kubiš sa narodil na sviatok Jána Krstiteľa (podľa ktorého neskôr prijal birmovné meno) 24. júna 1913. Bol už tretím synom svojich rodičov Františka a Kristiny, ale najstarší Josef umrel ešte pred Janovým narodením. Pre rodinu bol tragickým šiesty Kristinin pôrod v septembri 1919. Krátko po ňom zomrela najprv Janova matka a o dva týždne

neskôr aj jej dcérka Marie. Stalo sa to práve v čase, keď Jan začal chodiť do školy.

Ako bývalo v tom čase zvykom, František Kubiš sa čoskoro znovu oženil s vdovou Mariou Dusíkovou. Tá už mala päť vlastných detí, a tak Františkove štyri žijúce deti zostali na výchovu u babičky z matkinej strany. V rodnej obci vychodil Jan Kubiš len prvé tri ročníky národnej školy a o tom, že to nebol žiadny anjel, svedčí poznámka na vysvedčení: „Spolužiakov medzi vyučovaním bije a škrtí. Drzý.“ Nie to však bola príčina, prečo sa potom presťahoval k príbuzným svojej matky do Ptáčova 15 kilometrov od rodnej obce a kúsok od Třebíča.

Vzhľadom na biedne pomery, v ktorých vyrastal, Kubišova mladosť neobsahuje nič, čím by vybočoval z priemeru vtedajšieho vidieckeho chlapca. Vzdelanie nebolo v jeho rodine prioritou a jeho príbuzní si ani nemohli dovoliť doňho investovať, takže vychodil len obecnú školu →

Atentát na Reinharda Heydricha inšpiroval výtvarníka Jakuba Marka na stvárnenie na múre pri pražskej zastávke Vychovatelna.

ZDROJ: WIKIMEDIA.ORG/CC-BY-SA-3.0, AUTOR JAN POLÁK

*Jan Kubiš sa stal
symbolom odporu
českého národa proti
nacistickej okupácii.*
ZDROJ: WIKIMEDIA.ORG

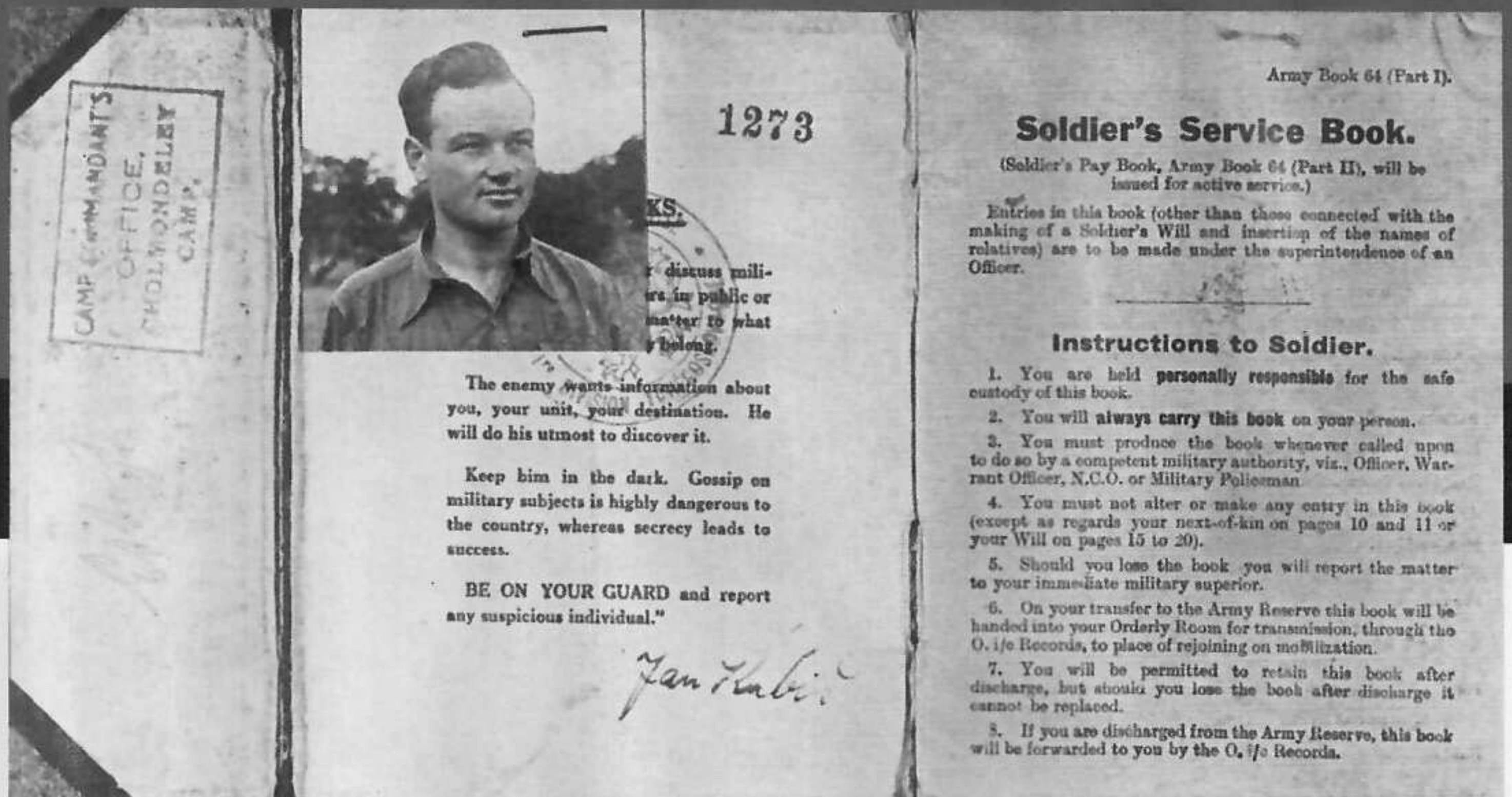
„Moja úloha spočíva v zásade v tom, že spoločne s iným príslušníkom československej armády budem odoslaný do vlasti, aby som v čase, na mieste a v situácii, ktorá sa podľa nášho zistenia na mieste bude zdať najvýhodnejšia, uskutočnil nejakú sabotážnu alebo teroristickú akciu, takú účinnú, aby mala príslušný ohlas doma, ako aj za hranicami Československej republiky. Učiním podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia všetko, aby som túto úlohu, na uskutočnenie ktorej som sa dobrovoľne prihlásil, úspešne splnil.“

Záväzok, ktorý 1. decembra 1941 v Londýne podpísali rotmajstri Jozef Gabčík a Jan Kubiš.

Rodný dom Jana Kubiša v Dolných Vilémoviciach.

ZDROJ: AUTOR

Vojenská knižka Jana Kubiša obsahuje aj inštrukcie, ako s ňou zaobchádzať a aké sú jeho povinnosti. ZDROJ: ČTK

Medzi predmetmi, ktoré stavební robotníci našli v rodnom dome Jana Kubiša v roku 2013, boli aj jeho vojenské výložky a bodák.

ZDROJ: AUTOR

a potom sa pretíkal v rôznych slaboplatených zamestnaniach, najčastejšie ako čeládnik. Od roku 1934 pracoval v obci Rudíkov, kde sa stal aktívnym členom katolíckej telovýchovnej organizácie Orol. Členom tej istej organizácie, ale na Slovensku, bol aj Jozef Gabčík. V tom čase sa však títo dvaja mladíci ešte nepoznali.

SLUŽBU V ARMÁDE SI PREDĹŽIL

Stereotyp dedinského života Jana Kubiša na statkoch prerušil odchod na dvojročnú prezenčnú vojenskú službu. Nastúpil na ňu pomerne neskoro, mal v tom čase už viac ako 22 rokov. Povolali ho

k pešiemu pluku 31, ktorý niesol názov Arco a pôsobil v Znojme. Vojenský život Kubiša zjavne zaujal. Už v apríli 1936 totiž absolvoval v Jihlave poddôstojnícku školu, pričom svojím prospechom skončil v prvej tretine všetkých frekventantov. Darilo sa mu aj strelecky a po splnení skúšok získal odznaky strelca z pušky aj ľahkého guľometu.

Postupne si vyslúžil niekoľko povýšení a prezenčnú službu ukončil v hodnosti desiatnika. Do civilu však neodišiel, ale v armáde zostal ako tzv. ďalej slúžiaci poddôstojník. „V tom čase ešte doznievala ekonomická kríza a bolo ťažké nájsť si slušné zamestnanie. Mnohí títo

chlapci jednak boli národne uvedomelí a vojenčina taktiež riešila ich sociálne problémy. Väčšinou podpísali kontrakty na tri roky a aj Jan Kubiš si takto predĺžil vojenskú službu. Z tejto obce ani zďaleka nebol jediný. Mladíci z chudobných rodín takto riešili svoju hmotnú situáciu, ale museli na to mať aj náтуру, lebo nie každý chcel zostať dlhšie v armáde,“ vysvetľuje Vlastimil Maštera, kronikár Dolných Vilémovic a riaditeľ základnej školy v obci Vladislav.

Pre Jana Kubiša toto životné rozhodnutie znamenalo preloženie k pešiemu pluku 34 Strelca Jana Čapka. Pre Československo kritický rok 1938

dokončenie na 31. strane →

Krvná pomsta

Súčasťou pomsty za smrť Reinharda Heydricha bolo aj prenasledovanie príbuzných priamych účastníkov atentátu, ako aj ľudí, ktorí im rôznym spôsobom pomáhali. Z rodiny Jana Kubiša zaplatili životom štrnásť ľudí, celkovo odviezli do Terezína 37 jeho príbuzných, ale väčšinu neskôr prepustili. Obeťami tzv. heydrichiády sa stali Janov otec František, dvaja bratia Rudolf a Jaroslav, sestra Františka s manželom, Rudolfova manželka Marie, tri nevlastné sestry, dvaja bratanci, jedna sesternica, strýko František Novák a vôbec najstaršou obeťou z rodiny bola teta Aloisie Lišková, ktorá mala v čase popravy 61 rokov.

Nacisti ušetrili Janovu nevlastnú matku, ako aj jej deti z prvého manželstva, ktoré neboli s Janom Kubišom pokrvne spríbuznené. Prežil aj najmladší Janov nevlastný brat František, ktorý mal v čase atentátu len 14 rokov. Práve František, ktorý žil až do roku 1990, neskôr spomínal: „O spáchaní atentátu som sa dozvedel v škole. Keď sme potom išli domov, rozprávali sme sa o tom, že sú to hrdinovia, keď dokázali odbachnúť Heydricha. Veľmi sme im drukovali. Na druhý deň sa aj v našej obci objavili vyhlášky so známym obsahom o odmene. Pochopili sme, že gestapo atentátnikov nechtylo. Prišli sme im, aby ich nechtyli vôbec. To som ešte netušil, že pri tom bol náš Jenda...“

Nie je celkom jasné, čo uchránilo Janovu nevlastnú matku. Podľa kronikára Vlastimila Maštera majú historici a miestni tri hlavné hypotézy: „Niektorí hovoria, že preto, že bola nevlastná matka. Je pravda, že prežili aj tí nevlastní súrodenci, ktorí nemali s Janom Kubišom spoločného ani jedného z rodičov. Ďalší tvrdia, že vďaka tomu, že ju zatkli až neskôr, keďže v čase atentátu bola v nemocnici. No a existuje aj názor, že ju Nemci pustili, aby sa po zvyšok života trápila.“

Pozoruhodný bol príbeh Jaroslava Kubiša, najmladšieho z Janových vlastných bratov. Ten dobrovoľne narukoval už ako 17-ročný. Hoci bol od Jana mladší o tri roky, v uniforme sa ocitol už rok pred ním, zhodou okolností tiež v pešom pluku Arco, ale v inej rote. Podľa pamätníkov bol oveľa výbušnejší ako Jan, neraz sa pobil na tancovačkách a skôr jeho by videli ako

adepta na akciu, akou bol atentát na Heydricha. Na rozdiel od brata si však vojenčinu nepredĺžil. V období protektorátu sa aj on zapojil do odboja. „S bratmi Denemarkovcami, tiež z Dolných Vilémovic, schovával parašutistu Františka Pospíšila z výsadku Bivouac. Na jeho ilegálnu činnosť gestapo nikdy neprišlo, ale popravili ho za to, že bol Kubišov brat,“ približuje jeho osud Vlastimil Maštera.

Represálie proti rodine prežili aj traja synovci Jana Kubiša. Syn brata Rudolfa, taktiež Rudolf, mal v čase atentátu štyri roky a pobyt vo väzení s rodičmi sa vážne prejavil na jeho duševnom zdraví. Zomrel vo veku 43 rokov. Jeho mladší brat Jan, pomenovaný podľa vtedy už slávneho strýka, sa narodil dokonca priamo vo väzení, ale až do osemnástich rokov netušil, že je príbuzným Jana Kubiša, keďže vyrastal v náhradnej rodine. V roku 1942, ale už v apríli, sa narodil aj Bohumil Právec, syn Kubišovej sestry Františky, ktorá až do svojho zatknutia žila v rodnom dome. Sprvu tiež vyrastal v adoptívnej rodine, ale babička z otcovej strany ho vypátrala a neskôr vychovávala až do dospelosti. Aj on, podobne ako jeho bratanec Rudolf, zomrel pomerne mladý v roku 1986. Okrem príbuzných Jana Kubiša sa však ostatným obyvateľom jeho rodnej obce represálie vyhli, hoci gestapo tam chodilo rovné dva týždne. Zásluha za to sa pripisuje starostovi a zároveň správcovi waldsteinovského veľkostatku

Karlovi Tůmovi. „Pamätníci hovoria, že veľmi šikovne zaobchádzal s príslušníkmi gestapa a určite niektorých ľudí zachránil. Ľudia sa vtedy skutočne báli, že ich stihne osud Lidíc, o ktorom už vtedy vedeli. Karla Tůmu po vojne súdili za kolaboráciu, ale oslobodili ho a niektorí miestni tam svedčili v jeho prospech,“ vysvetľuje dramatické dianie po atentáte kronikár Vlastimil Maštera. Až neskôr za pomoc Františkovi Pospíšilovi bol popravený Karel Denemark a jeho rodičia zahynuli v koncentračných táboroch.

Popri Kubišovcoch zaznamenala obrovské obeť spomedzi príbuzných výsadkárov aj rodina Josefa Valčíka, člena výsadku Silver A, taktiež účastníka boja v Chráme sv. Cyrila a Metoda. Nacisti v Mauthausene zavraždili 14 členov jeho rodiny – obidvoch rodičov, štyri sestry, troch bratov, troch švagrov a dve švagriné. Perfídnosť nacistov dokresľuje, že sestru Františku popravili krátko po pôrode syna Vratislava. V Mauthausene zahynuli aj otec a teta Adolfa Opálku z výsadku Out Distance.

Celkovo si likvidácia ľudí spojených s atentátom na Reinharda Heydricha vyžiadala 294 obetí. Najviac z nich (262) popravili v Mauthausene 24. októbra 1942, deň po prevezení z Terezína. Ďalších 31 popráv sa uskutočnilo 26. januára 1943 a sokola Františka Pecháčka popravili za pomoc výsadku Anthropoid dokonca až 3. februára 1944.

Českých vlastencov popravených po atentáte na Reinharda Heydricha dnes pripomína pamätník v bývalom koncentračnom tábore Mauthausen.

ZDROJ: WIKIMEDIA.ORG/ CC-BY-SA-3.0, AUTOR HYNEK MORAVEC

Rodný dom ožil pri storočnici Kubiša

Dom č. 79 pri hlavnej ulici v Dolných Vilémoviciach – malej obci asi desať kilometrov od Třebíča – mal podobne pohnutý osud ako rodina, ktorá ho kedysi obývala. Narodila sa v ňom už Kubišova matka Kristina, rodená Mitysková, pričom Janov otec František, povoláním obuvník, sa tam prisťahoval z Třebíča až po sobáši. Jan Kubiš v rodnom dome strávil len necelých deväť rokov života. Po tom, ako sa odtiaľ po smrti Kristiny a druhom sobáši odsťahoval aj Janov otec, v dome zostala žiť Janova mladšia sestra Františka s manželom a svojimi starými rodičmi. Dom zostal prázdny po represáliách proti Kubišovým príbuzným v roku 1942. „Mal prepadnúť do vlastníctva Nemeckej ríše, ale pravdepodobne oň nikto nemal záujem, tak tu zostal,“ hovorí miestny kronikár Vlastimil Maštera.

Po vojne v ňom žili bezdetní manželia, ktorí ho nijako zásadne stavebne neupravovali. Následne ho zdedil miestny obyvateľ, ktorý sa o nich v starobe staral a budovu využíval ako sklad. Dom postupne chátral a až v 21. storočí sa začali robiť kroky, aby sa zrekonštruoval a premenil na pamiatku pripomínajúcu život Jana Kubiša. Majiteľom budovy sa v roku 2009 stala

obec a od roku 2011 sa vďaka iniciatíve vtedajšej starostky obce Jitky Boučkovej začalo so stavebnými úpravami. Zrekonštruovaný dom otvorili v júni 2013 pri príležitosti 100. výročia narodenia Jana Kubiša. O dva roky neskôr pribudla stála expozícia, ktorá sa venuje nielen Janovi Kubišovi, ale aj osudu jeho rodiny, ako aj ďalším miestnym odbojármi a obetiam okupácie. V súčasnosti si možno expozíciu pozrieť každý deň okrem pondelka, ale návštevu si treba vopred telefonicky dohodnúť.

Ešte počas rekonštrukčných prác sa stavbárom podaril jedinečný nález. V apríli 2013 pod schodmi na pôjd objavili viacero predmetov, ktoré boli pre rodinu spomienkou na Jana Kubiša. Išlo o rôzne osobné dokumenty, ale aj predmety súvisiace s jeho vojenskou službou pred vojnou, ako boli výložky alebo bodák. „Zaujímavosťou je, že sa tam nachádzali aj fotografie, ktoré zrejme boli jeho, ale jeho podobizeň bola z každej vystrihnutá alebo odtrhnutá, čo bola pravdepodobne poistka, keby ich niekto našiel, aby ich nespájali s ním,“ približuje miestny kronikár.

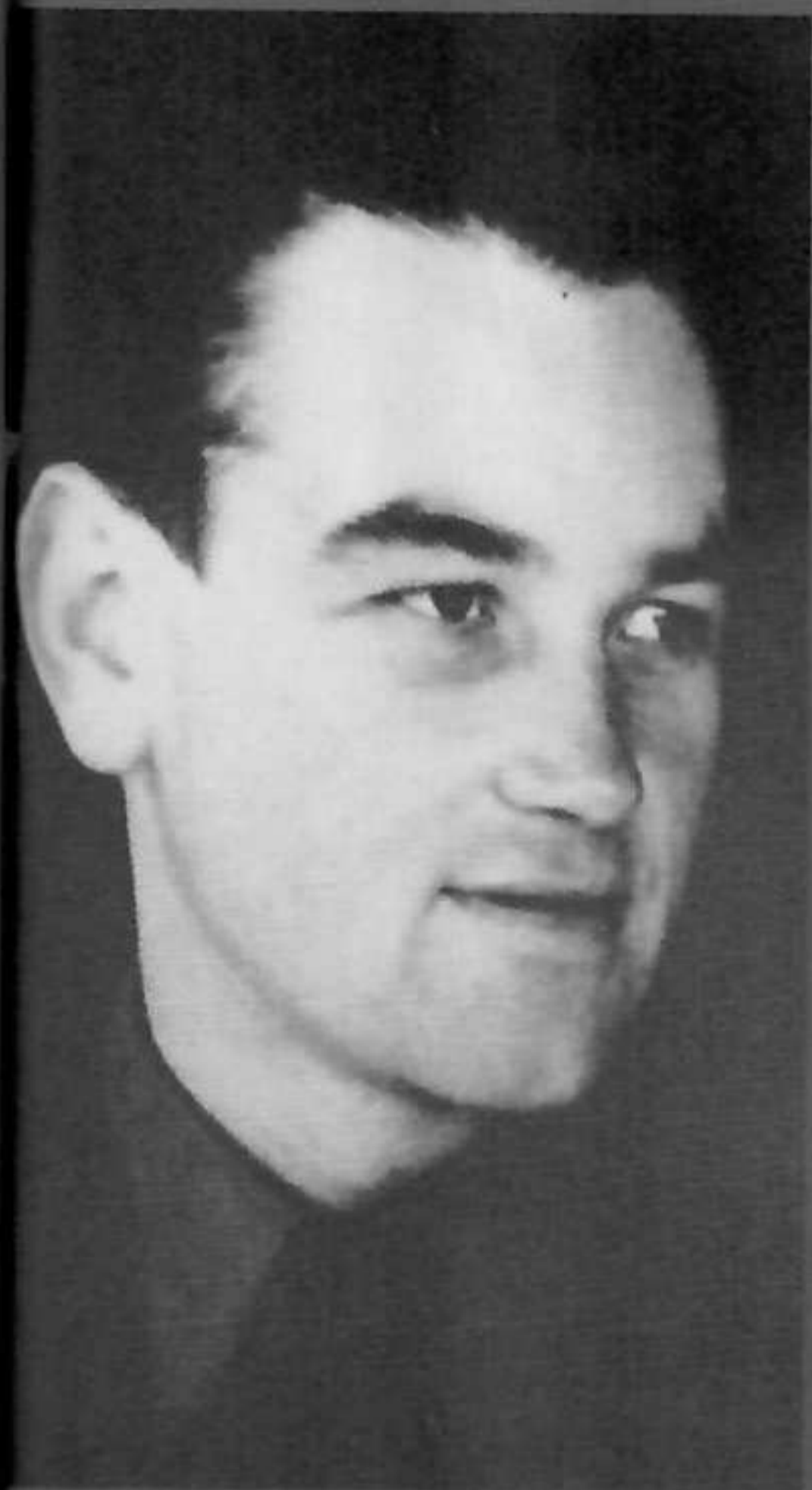
Predmety zostali ukryté napriek niekoľkým raziám gestapa. Nevlastná

sestra Jana Kubiša Josefa Dusíková vo výpovedi z roku 1947 uviedla: „Po vyzrazení atentátnikov v Prahe sme sa pripravovali na zatknutie. Všetky veci, ktoré mohli prezradiť, že atentátnik bol Jan Kubiš, sme museli zničiť. Išlo hlavne o rôzne fotografie, doklady a pištoľ, ktorú vlastnil nevlastný otec František Kubiš. Ešte v ten deň bolo u nás gestapo, ktorému sa však vzhľadom na to, že sme o všetkom vedeli, nepodarilo nič nájsť. Okrem nášho zatknutia sa im nepodarilo odnieť nič, čo by mohlo brata Jana usvedčiť.“

Riaditeľ Vojenského historického ústavu Aleš Knížek v čase nálezu skonštatoval, že nájdenie celého súboru predmetov patriacich významnej historickej osobnosti po takom dlhom čase je výnimočné. Kto a kedy tieto pamiatky na Jana Kubiša pod schody uložil, už nikdy presne nezistíme. Michal Burian z Vojenského historického ústavu však po náleze prišiel s hypotézou, že to na jar 1942 mohol byť Janov brat Rudolf alebo aj otec: „Nasvedčuje tomu skutočnosť, že medzi fotografiami nie je jediná snímka Jana Kubiša. Jan sa na jar 1942 s bratom stretol, rodina teda vedela, že je v protektoráte a že sa jeho fotografie nesmú dostať Nemcom do rúk.“

Návštevníci rodného domu Jana Kubiša majú možnosť vidieť aj túto málo známú podobizeň najslávnejšieho rodáka z Dolných Vilemovíc.

REPROFOTO: AUTOR

Posmrtná fotografia Jana Kubiša zachytáva aj zranenia, ktoré utrpel v boji v Chráme sv. Cyrila a Metoda a ktorým nakoniec podľahol. ZDROJ: ČTK

Pamätník parašutistom a duchovným, ktorí ich ukrývali, na priechodí Chrámu sv. Cyrila a Metoda v Prahe.

ZDROJ: WIKIMEDIA.ORG/AUTOR: VITVIT (GFDL 1.2)

Bicykel nájdený na pôjde rodného domu Jana Kubiša. Nedá sa potvrdiť, že niekedy patrilo Janovi Kubišovi, ale návštevníci ho zbadajú hneď po vstupe do expozície. Bicykel, ktorý na mieste činu zanechal Jozef Gabčík, sa stal jedným zo symbolov atentátu. ZDROJ: AUTOR

(VĽAVO) Nález v rodnom dome Jana Kubiša obsahoval aj viacero fotografií a pohľadníc súvisiacich s jeho životom pred odchodom z Československa.

ZDROJ: ČTK

mu priniesol najprv ďalšie povýšenie na ďalej slúžiaceho čatára a potom presun najprv na pozíciu zástupcu veliteľa čaty v poddôstojníckej škole v Opave. V apríli ho prevelili k strážnemu práporu sídlacemu v neďalekých Jakartoviciach, ktorého úlohou bolo strážiť výstavbu pohraničného opevnenia proti čoraz agresívnejšiemu nacistickému Nemecku. Samotný Kubiš bol zástupcom veliteľa čaty v Litultoviciach. Počas stráženia hraníc v máji 1938, nazývanej aj malá mobilizácia, ako aj počas regulárnej septembrovej mobilizácie bol veliteľom detašovaného strážneho oddielu v Sádke naďalej v blízkosti Opavy. To ešte netušil, že jeho pôsobenie v oficiálnej československej armáde sa chýli ku koncu.

Z armády ho prepustili 4. novembra 1938 viac ako mesiac po podpise Mníchovskej dohody a viac ako tri roky po narukovaní na prezenčnú vojenskú službu. Po dlhšom čase sa teda, pre mnohých prekvapujúco,

vrátil do rodnej obce a sprvu pracoval v jednej z trebičských koželužní a jeho úplne posledným zamestnaním pred odchodom do zahraničia bola práca kuriča v tehelni. „No a potom jedného dňa zmizol. Niektorí tušili alebo aj vedeli, kam išiel, ale väčšina to brala tak, že Jenda jednoducho zmizol a bol preč,“ opisuje reakciu rodákov na Kubišov odchod dolnovilemovický kronikár.

Jan Kubiš opustil Československo v polovici júna 1939 (podľa rôznych zdrojov 14. alebo 16. júna), krátko pred 26. narodeninami. Hranice do Poľska prekročil vyzbrojený ručným granátom. Vtedy nemohol tušiť, za akých okolností sa do vlasti vráti, akú úlohu v jeho živote zohrá iný granát a najmä to, že mu zostávajú už len tri roky života. ●

Cestu redaktora zabezpečila agentúra CzechTourism.